

DİYANET
İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DERGİSİ

DİNİ, AHLÂKİ, EDEBİ, MESLEKİ AYLIK DERGİ

2. Cilt

Mart - Nisan 1963

3 - 4. Sayı

İSLÂM'DA İMAN VE ESASLARI

— VI —

Dr. Ali Arslan AYDIN

ALLÂHU TEÂLÂ'NIN MUKADDES SIFATLARI:

İslâm'da îman esaslarının birincisi Allâh'a îmandır. Allâh'ın varlığına inanmak îmanın ilk şartıdır. Çünkü diğer esaslara inanmak, evvelâ bu ilk esasa inanmaya bağlıdır. Bunun için de, her şeyden önce, Allâh'ın varlığını akıl yolu ile bilmek, âkıl olan ve erginlik çağına eren her şahsa farzdır, demiştik. İşte bu sebeple, geçen yazılarımızda, İslâm kelâm bilginleriyle, ilâhiyatçı feylesofların Allâh'ın varlığını isbat eden çeşitli delillerini okuyucularımıza özetlemiştik.

İslâm mütefekkirlerinin, ilâhiyatçı Şark ve Garp filozoflarının ve nihayet asrımızda müsbet ilimlerle uğraşan seçkin tabiat bilginlerinin aklî ve ilmî delilleriyle, İslâm'da îmanın ilk ve en mühim şartı olan Allâh'ın varlığını isbat ettikten sonra, O'nun yüce sıfatlarını îzâha geçebiliriz.

Çünkü; *Allâh'a îman etmek*; yalnız Allâhu Teâlâ'nın zâtına inanmakla olmayıp, aynı zamanda, O yüce varlığın zât-ı ilâhîsi hakkında *vâcib olan Kemâl Sıfatlarıyla*, yüce zâtının vasfedilmesi *mümteni'* olan (mümkün olmayan) *noksan sıfatları* ve zât-ı Bârîsi hakkında inanılması *câiz olan sıfatları* icmâlî veya tafsîlî olarak bilmek ve onlara inanmakla olur. «*Allâhu Teâlâ'ya îman*» sözünden maksat, işte budur.

O halde, Allâh'a inanmakla mükellef olan her insan, Allâh'ın zât-ı ezelîsi hakkında *vâcib*, *mümteni'* ve *câiz* olan sıfatları iki yoldan biri ile bilmesi ve onlara öylece ve kat'î olarak inanması lâzımdır. Birinci yolla îman tarzına «*İcmâlî îman*», ikinci yolla îman tarzına «*Tafsîlî îman*» denir.

Şimdi, Allâh'a îmanın bu iki şeklini îzah edelim:

A — *İcmâlî îman*:

Allâhu Teâlâ hakkında;

a) «Allah, zât-ı ilâhîsine lâyık olan bütün sıfatlarla muttasıftır. Allâh'ın kemâl sıfatları sonsuzdur.»

b) «Allâh, yüce zâtına lâyık olmayan her türlü noksandandır münezzehtir.»

c) «Kemâl ve noksan sıfatlar dışında kalan şeyler, Allâh'ın zât-ı hakkında câizdir.» demeye, yâni onları (1) topluca bilip, öylece inanmaya Allâhu Teâlâ hakkında «*İcmâlî îman*» denir.

(1) Allâh'ın yüce zâtı hakkında *vâcib*, *mümteni'* ve *câiz* olan şeyleri.

Cenâb-ı Hakk'ın zâtı hakkında, dilediğini yaratmak veya yaratmamak, yok etmek veya etmemek, affetmek veya etmemek, cezâ vermek veya vermemek, emirlerine itâat eden bir kimseyi mükâfatlandırmak, veya emirlerine isyan eden kimseye azap vermek gibi, aslında mümkün (2) olan her şeyi yapmak veya yapmamak — Allah hakkında — câiz'dir.

Kur'ân-ı Kerîm'de emir buyurulan: (3): **وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ** «Rabb'in, dilediğini yaratır ve dilediğini seçer.»

إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ (4). «Şüphe yok ki, Allah, dilediğini yapar» meâlindeki

âyetler ile **مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ** «Allâh'ın dilediği olur, dilemediği olmaz» Hadîs-i şerîfi, bu hakîkatı açıkça ifade eden ilâhî burhanlardır.

O halde her Müslümanın, kısaca; Allâh'ın bütün kemal sıfatlarıyla mutasîf ve noksan sıfatların hepsinden münezzehe olduğuna inanması şarttır.

B — Allâh'ın zâtı ve sıfatları hakkında tafsîlî îman:

Allâh'ın ilâhî sıfatlarının tafsîline geçmeden önce, okuyucuları bâzı hususlarda aydınlatmak istiyoruz.

«Sıfâtullâh, yâni Allâh'ın sıfatları konusu, kelâm bilginlerini ve İslâm mütefekkirlerini en çok meşgul eden ve ihtilâfa düşüren çok önemli bir bahistir. Bu konuda çok söz söylenmiş, birçok eserler vücûde getirilmiştir. Buna rağmen bugün de, önemini muhâfazaya devam etmekte, birçok ilmî etüdlere, doktora tezlerine konu teşkil etmektedir.

Bu konudaki ihtilâf, her şeyden önce, Sıfâtullâh'ın zât-ı ilâhî ile alâkasını tesbitte görülmüş ve bu hususta başlıca dört fikir belirmiştir. Bunların en mühimi, «Mütekellimîn» diye anılan İslâm kelâmcılarından «Ehl-i Sünnet» mezhebini temsil eden, «Eş'ariyye» ve «Mâtürîdiyye» kelâmcılarının görüşüdür. Diğer mezhep ve görüşleri, her görüşün delillerini ve muhalif fikirlere verdikleri cevapları burada beyan etmeye, bize ayrılan dergi sayfaları kâfî gelmiyeceği gibi, böyle bir tafsîlâta girmek; yazımızın başlığı ve gayesi, belki okuyucularımızın sabrı ile de mütenasip olmayabilir. Bu sebeple biz burada, Cenâb-ı Hakk'ın mukaddes sıfatlarını, Müslümanların büyük ekseriyeti nazarında doğru ve hak olarak bilinip inanılan «Ehl-i Sünnet» mezhebine göre ve kısaca izah edeceğiz.

Bu îzahata geçmeden önce, bir hususu önemle belirtmek isteriz:

(2) Olması da, olmaması da câiz olan her şey.

(3) Kasas: 68.

(4) Hacc: 14.

Yaratıkların en mükemmel ve şerefli olan insan, kendisine verilen akıl ve duygu organlarıyla, yaratıcı ve terbiye edicisi olan Zât-ı İlâhînin hakîkî hüviyetini bilme ve O'nu idrak etme kudretine sâhip değildir. Çünkü duygu organları da, aklî idrâki de hudutlu olan insan; zâtı ile, sıfatları ile hudutsuz olan ve her tasavvurun üstünde bulunan mutlak kemal, mutlak kudret, mutlak irâde ve ilim sâhibi, eşsiz ve benzersiz Yüce Allâh'ın ilâhî hakîkatını anlayamaz. Buna beşerî kudret ve tâkatı kâfî gelmez. Bunun içindir ki, her mükellef şahıs, Allâh'ın vücûdunu ve birliğini bilmekle mükellef olduğu halde, O'nun yüce hakîkatını, ilâhî hüviyetini araştırmak ve öğrenmekle mükellef değildir. O halde, ilâhî sıfatlarının hakîkatını da idrâk etmeye imkân yoktur. Ancak biz icmalî olarak, kemal sıfatlarıyla muttasıf, noksan sıfatlardan münezzehe olduğunu aklımızla idrak edebiliyor ve bunun tafsîlâtını mukâddes Kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'den öğreniyoruz.

Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetlerinde, Allâh'ın «Esmâ-ü-Hüsnâ» sı dediğimiz doksandokuz güzel ismi zikredilmiştir. «Tevhîd ve Sıfat» ilmi ile uğraşan bilginlerimiz, bu isimlerin yardımı ile, Allâh'ın ilâhî sıfatlarını kendi beşerî tâkatları nisbetinde Müslümanlara anlatmağa çalışmışlardır.

Bu (Esmâ-i Hüsnâ) denilen güzel isimlerden başka, Cenâb-ı Hakk'ın bir de hâs (özel) ismi vardır. O da (Allâh) lâfz-ı şerîfidir. Bu isim, ilâhî mevcûdun en büyük ismi olup, O'nun özel ismi olması i'tibâriyle diğer güzel isimlerinin delâlet ettiği bütün vasıfları içine alır. Bu sebeple, Allâh ism-i şerîfi, Cenâb-ı Hakk'ın bütün kemal sıfatlarını, ilâhî vasıflarını toplar ve onlara delâlet eder.

Cenâb-ı Hakk'ın bu hâs isminin menşei hakkında söylenen sözlerin en kuvvetlisi ve en meşhuru; bu ismin, — hâs isim olması i'tibâriyle — başka bir kökten gelmediği, hiçbir kelimedenden türetilmediği fikridir. Bir kökten türetilmiştir, diyenlerin fikri ise, bu hususta düştükleri ihtilâf sebebiyle zayıf görülmektedir. Bu bakımdan bu sözleri burada özetlemeye lüzum görmedik.

«Allâh» ism-i şerîfinin bir husûsiyeti de; Arap harfleriyle her harfinin Allâhu Teâlâ'ya delâlet etmesidir. Şöyle ki:

Bu harflerden sonuncusu olan «he» «Hüve» zamîri takdîrinde olup, Allâhu Teâlâ'nın zâtına işâret etmektedir. Bu harf, ortadaki «lâm» harfiyle birleşince «Lehü» olmuş olur ki, bu da yine Cenâb-ı Hakk'a işâret eder. Üçüncü harf olan «lâm» ile birlikte okunduğu takdirde «li'llâhi» olur ki, bu da yine Cenâb-ı Hakk'ın zâtına işâret eder. Dördüncü harf «elif» ile birlikte ise, Hakk Teâlâ'nın zâtına ve sıfatlarına delâlet eden ve O yüce varlığın hâs (Özel) ismi olan «Allâh» lâfz-ı şerîfini meydana getirmektedir. Başka hiçbir kelimedede bulunmayan bu husus, «Allâh» lâfzının ilâhî bir özelliği olarak kabûl edilebilir.

Cenâb-ı Hakk'ın bu özel ismi, Kur'ân-ı Kerîm'de diğer güzel isimlerin hepsinden çok olarak 2800 defa zikredilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'in ilk sûresi olan Fâtiha'da, bütün isimlerden önce Allâh ismi şerîfi, ondan sonra da sıfâtî isimlerin en mühimi olan RAB ism-i şerîfi gelmektedir. Hak Teâlâ'nın «Rab» ismi de, Kur'ân'da en çok zikredilen ism-i şerîflerindendir. Buna rağmen Kur'ân'da ancak 960 defa geçmekte ve başka hiçbir isim, bu ikisi kadar kullanılmamaktadır.

Allâh'ın Rab isminden sonra en çok geçen ve en mühim sayılan isimleri, RAHMÂN, RAHÎM ve MÂLİK'dir. Fâtiha Sûresinde (Allâh) hâs isminden sonra, sıra ile zikredilen bu dört ism-i şerîfe, Cenâb-ı Hakk'ın «Rûbûbiyet sıfatları» adı da verilmektedir.

Terbiye etmek, büyütmek ve yetiştirmek mânalarını ifade eden (Rab) kelimesinin asıl mânası; «bir şeyi derece derece yükselterek gayesi olan en mükemmele erişinceye kadar kollayan» demektir. O halde Rab, kâinatta bulunan her şeyi terbiye edip yetiştiren ve kemâle eriştiren Hak Teâlâ'nın en başta gelen Rubûbiyet Sıfatıdır.

Rahmân ve Rahîm isimleri ise; hayır işlerinde gösterilmesi icap eden şefkat mânasına gelen RAHMET kökünden gelir. Bu kelime, sevgi ve merhamet mânalarını ihtivâ eder. Allâh'ın mahlûkatına olan sevgi, rahmet ve merhame-ti, çok ve hudutsüz olup, her şeyi kaplayacak genişliktedir. Rahmân ve Rahîm Ulûhiyet Sıfatlarının, mahlûkaatın mükemmeliyete ulaşmasında büyük tesiri vardır. Bu üç ulûhiyet sıfatının (Rab, Rahmân ve Rahîm) ifâde ettiği ilâhî mânâyı dördüncüsü olan MÂLİK Sıfatı tamamlar.

Mâlik, cezâ ve mükâfat gününün sâhibi demek olup, — adâleti yerine getirmekle mükellef mânâsına gelen «Hâkim» kelimesinden farklı olarak — kötülük yapanı dilerse cezalandıracağı ve dilerse affedeceği mânâsını da ifâde eder.

Okuyucularımıza faydalı olur düşüncesiyle verdiğimiz bu îzahattan sonra, Allâhu Teâlâ'nın Yüce Zâtı hakkında VÂCİB ve MÜMTENİ' olan sıfatları, — her birini ileriki yazılarımızda îzah etmek üzere — sayabiliriz:

Vâcip olan sıfatlar şunlardır:

- 1 — VÜCUT (Allâh'ın var olması)
- 2 — KIDEM (Ezelî olmak. Vücûdunun evveli olmamak)
- 3 — BAKÂ (Ebedî olmak, varlığının sonu olmamak)
- 4 — MUHÂLEFETÜN Lİ'L-HAVÂDİS (Kâinatta mevcut olan hiçbir şeye zatca da, sıfatca da benzememek)
- 5 — KIYAM BİNEFSİHÎ (Vücudu kendi zâtının muktezâsı olan ve başkasma muhtaç olmayan)
- 6 — VAHDÂNİYET (Zâtında, sıfatında ve fiillerinde bir tek olan, ortağı bulunmayan)
- 7 — HAYAT (Allâhu Teâlâ'nın diri, yâni hayat sâhibi olması)

- 8 — İLİM (Allâhu Teâlâ'nın her şeyi bilmesi)
 9 — KUDRET (Allâhu Teâlâ'nın her şeyi yapmaya muktedir olması)
 10 — İRÂDE (Allâhu Teâlâ'nın irâde ve ihtiyar sâhibi olması)
 11 — SEMİ' (Allâhu Teâlâ'nın her şeyi işitmesi)
 12 — BASAR (Allâhu Teâlâ'nın her şeyi görmesi)
 13 — KELÂM BİNEFSİHÎ (Allâhu Teâlâ'nın zâtına mahsus sözü olması)
 14 — TEKVİN (Allâhu Teâlâ'nın bi'l-fiil yaratması) (1).

Bu 14 sıfat Allâhu Teâlâ'nın zâtına vâcip olup, bunların zıddları olan :

1) Adem, 2) Hudus (sonradan olmak), 3) Fenâ (yok olmak), 4) Müşâbehet ve mümâselet (sonradan olan bir şeye benzemek), 5) Başkasına muhtaç olmak, 6) Taaddüd (birden fazla olmak, ortağı bulunmak), 7) Ölü olmak, 8) Câhillik, 9) Acz (âciz olmak), 10) Kerâhiyet (irâdesizlik), 11) İşitmek, 12) Görmek, 13) Dilsiz olmak, 14) Yaratmamak (îcat etmemek), Allâhu Teâlâ'nın yüce zâtına mümteni' olan noksan sıfatlardır.

(Devamı var)

(1) Vücut sıfatına, Sifât-ı Nefsiyye, daha sonraki beş sıfata, Sifât-ı Selbiyye, son sekiz sıfata da Sifât-ı Sübûtiyye veya Sifât-ı Meânî denir.

T E B R İ K

Önlenmesi şimdilik mümkün olmayan gecikmeler yüzünden dergimiz, mübarek günlerden ya çok evvel yâhut da çok sonra çıkmaktadır. Bu sebeple okuyucularımızın oruçlarını, bayramlarını ve kandillerini tebrik etmemiz zamanında olamıyor. Özür diler, yaklaşmış bulunan Kurban Bayramı'nın milletimize, memleketimize ve bütün İslâm dünyasına huzur ve sükûn getirmesini Cenâb-ı Hak'dan dileriz.

D E R G İ